

Babicz, Józef

Dwusetna rocznica urodzin Aleksandra Humboldta

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 15/1, 226-228

1970

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wanie dziejów kongresów geograficznych, sporządzenie pełnego historycznego „inventarza” geografów i ośrodków geograficznych.

Jednocześnie podjęto uchwałę, że w kwietniu 1971 r. zorganizowane zostanie w Paryżu sympozjum na temat: *Początki geografii człowieka (1871—1914): Friedrich Ratzel — Paul Vidal de la Blache*.

Następne zebranie Komisji zostało wyznaczone na sierpień 1970 r.

J. Bb.

NRD

DWUSETNA ROCZNICA URODZIN ALEKSANDRA HUMBOLDTA

Obchodom upamiętniającym w Niemieckiej Republice Demokratycznej dwusetną rocznicę urodzin Aleksandra Humboldta — których centralnym punktem były uroczystości w stolicy NRD w dniach 10—16 września 1969 r. — nadano charakter nie tylko naukowy, ale także ogólnonarodowy i polityczny, przybliżając niezmiernie tego uniwersalnego uczonego do współczesności. Organizatorzy obchodów podkreślają, iż „w osobie Aleksandra Humboldta (1769—1859) Niemiecka Republika Demokratyczna czci wielkiego niemieckiego uczonego i humanistę, który walczył nieustraszenie przeciw politycznej i klerykalnej reakcji, przeciw dyskryminacji rasowej, niewolnictwu i wyzyskowi ludów kolonialnych, czci twórcę na polu nauki, który zmierzał do rozległego kształcenia wszystkich warstw społeczeństwa. Przez to jest on ucieleśnieniem najlepszych humanistycznych tradycji narodu niemieckiego, na których zbudowana została polityka pierwszego socjalistycznego państwa niemieckiego i które dalej rozwijane będą w ujęciu nadanym im przez NRD”¹.

Inspirująca obchody pod względem naukowym Niemiecka Akademia Nauk ma ku temu szczególne dodatkowe powody: Humboldt przyszedł na świat 200 lat temu w domu, na którego miejscu stanął później gmach Akademii (o czym jak dawniej, tak i dziś informuje wmurowana tablica); od trzydziestego roku życia przez 60 lat Humboldt był członkiem tej Akademii (podówczas Pruskiej Akademii Nauk), biorąc czynny udział w jej życiu naukowym i owocnej reorganizacji. Działał tu, okryty sławą „ponownego odkrywcy Ameryki”, jako badacz przyrody a zarazem otwarty sympatyk rewolucyjnych nurtów społecznych i narodowych, osobiście — nie rewolucjonista, niemniej obrońca uciśnionych i rzecznik wolności.

W 1956 r. na wniosek Prezydium Niemieckiej Akademii Nauk powołano w NRD Komisję do badań nad Humboldtem. Z okazji obchodzonej 3 lata później w obydwu państwach niemieckich setnej rocznicy jego śmierci² ukazały się m. in. dwa podstawowe dzieła: prawie 500-stronicowy zbiór prac *Gedenkschrift* oraz *Gespräche Alexander von Humboldt* H. Becka. Dotychczas Komisja nie tylko zebrała olbrzymi materiał archiwalny z całego świata w postaci 10 500 listów Humboldta i 2400 listów do niego³, lecz także legitymuje się twórczością związanych z nią uczonych, którzy opublikowali już dziesiątki artykułów i wydali chronologię najważniejszych faktów z życia Humboldta. Obok listów studiowane są jego dzienniki. Nie ulega

¹ Z założeń programowych Komisji Humboldta. Cytuję za: K. R. Biermann, C. Werner, *Zum 200 Wiederkehr des Geburtstages von Alexander von Humboldt*. „Spektrum”, 1969, zesz. 7, s. 259.

² Obchody te zostały odnotowane w „Kwartalniku” nr 4/1961, s. 726. Obszerniejsze recenzje publikacji inspirowanych przez ożywienie badań nad Humboldtem znajdzie czytelnik w nrach 3—4/1960 i 3/1963 „Kwartalnika”.

³ W poszukiwaniach tej korespondencji nawiązano szeroką międzynarodową współpracę naukową, której wyrazem był m. in. list otwarty Archiwum PAN, zamieszczony w nrze 3—4/1960 „Kwartalnika” na s. 575.

wątpliwości, że opracowanie zgromadzonych, przebogatych zasobów źródeł pozwoli do reszty wykorzystać błędy i nieporozumienia, które wynikły nie tylko z dawnego niedostatku badań, lecz także z tendencyjnych prób fałszowania i nadużywania działalności wielkiego podróżnika dla sprzecznych z nią interesów imperializmu.

Wiedzę o dorobku i poglądach Humboldta udostępniają szerszym kręgom społeczeństwa organizowane w NRD jubileuszowe wystawy.

Na odrębną uwagę zasługuje wystawa jego rękopisów w gmachu Akademii oraz wystawa w Państwowej Bibliotece Niemieckiej i w gmachu Muzeum Przyrodniczego w Berlinie. Obchody rocznicy Humboldta o charakterze naukowym i popularnym organizowane są nie tylko w dużych miastach, takich jak Berlin i Lipsk, gdzie udział Akademii, uniwersytetu i innych instytucji naukowych jest szczególnie duży, ale również np. w tak niewielkim mieście, jak lewobrzeżny Zgorzelec nad Odrą — był on bowiem siedzibą Górnośląskiego Towarzystwa Naukowego, szczytującego się członkostwem Humboldta. Włączyły się też do obchodów towarzystwa upowszechniania wiedzy; m. in. towarzystwo „Urania” w Berlinie zaprosiło 14 września 1969 r. przewodniczącego Komisji do badań nad Humboldtem, K. R. Biermanna, do wygłoszenia odczytu o związkach uczonego z astronomią berlińską. Rocznicą znalazła ponadto odbicie w wielu wydawnictwach zwartych i periodykach, w prasie codziennej, krótkometrażowym filmie i specjalnej edycji znaczka pocztowego.

Oficjalna uroczystość państwowa, z referatem wicepremiera NRD dra h. c. A. Abuscha *O Humboldtzie — uczonym, humaniście i przyjacielu narodów*, odbyła się 11 września 1969 r. na uniwersytecie berlińskim. Podczas kolokwium zorganizowanego przez ten uniwersytet, w którym uczestniczyła również delegacja polska (B. Olszewicz, J. Babicz), radziecka (I. P. Gierasimow, W. A. Jesakow, W. W. Cybulskij) oraz kubańska, wygłoszono następujące referaty: *Wpływ Aleksandra Humboldta na rozwój nauk przyrodniczych na uniwersytecie berlińskim* (I. Jahn); *Rosyjska podróż Aleksandra Humboldta i towarzysze tej podróży: Ch. Ehrenberg i G. Rose* (E. Schmidt); *Badania nad Aleksandrem Humboldtem, ich rozwój i zadania* (K. R. Biermann).

Oprócz treści naukowych, w obchodach rocznicy Humboldta — z głęboko uzasadnionych racji podkreślonych parokrotnie przez niniejsze sprawozdanie — występują również silnie treści polityczne. Działalność Humboldta poza Niemcami, niosąca potężenie uciskowi narodowemu i społecznemu, gdziekolwiek uczonego podróżnik je spotykał, solidarna zaś z pochodem postępu — należy do szczególnie uwydatnianych historycznych tradycji polityki zagranicznej NRD, twórczo dziś rozwijanych. Komisja obchodów tej rocznicy wychodziła z założenia, że dzieło Humboldta trzeba uczynić owocnym dla naszych czasów. Uważano również, że imię Humboldta należy wykorzystać w walce z imperializmem w Ameryce Łacińskiej.

Oto jeden z powodów, dla którego uroczystą publikacją jubileuszową Akademii: *Aleksander von Humboldt — wzór dla dzieła postępu i wyzwolenia człowieka*⁴, wydano w dwóch językach: niemieckim i hiszpańskim. Stąd też tematem kolokwium zorganizowanego w dniach 15 i 16 września 1969 r. przez Sekcję Historyczną Uniwersytetu Humboldta były *Współczesne problemy rozwoju społeczno-ekonomicznego i ideowo-politycznego Ameryki Łacińskiej*; na kolokwium omawiano nie tylko zasługi Humboldta jako „ponownego odkrywcy Ameryki” i jego polityczną wiedzę o Kuby, lecz na tym tle historycznym — przede wszystkim obecne główne tendencje rozwoju Kuby i drogi do gospodarczej i politycznej niezależności narodów Ameryki Łacińskiej. Również w Uniwersytecie Karola Marksa

⁴ *Festschrift. Alexander von Humboldt, wirkendes Vorbild für Fortschritt und Befreiung der Menschheit*. Berlin 1969.

w Lipsku za temat uroczystego posiedzenia obrano: *Aleksander Humboldt i walka wyzwoleńcza Ameryki Łacińskiej*, stawiając te rozważania obok *Geograficzno-przyrodniczej działalności Humboldta*. W związku z działalnością Humboldta w Ameryce Południowej i aktualnymi rysami tej działalności — zacieśniła się współpraca naukowa NRD z krajami Ameryki Łacińskiej. Niemiecka Akademia Nauk i Kolumbijska Akademia Nauk przygotowują wspólnie dwujęzyczną edycję dzienników Humboldta z podróży po Kolumbii. Uniwersytet Humboldta w Berlinie i Uniwersytet Karola Marksa w Lipsku wydadzą publikacje wspólnie z uniwersytetem w Hawanie i Uniwersytetem Santa Clara. Zorganizowana przez Towarzystwo Przyjaźni między Niemcami i Ameryką Łacińską wystawa humboldtowska znajdzie się w wielu punktach Ameryki Łacińskiej, gdzie zasługi Humboldta zostaną przypomniane podczas Tygodni Przyjaźni między NRD i Ameryką Łacińską.

Na marginesie odnotujemy jeszcze niektóre wydarzenia naukowe w NRF, związane z rocznicą Humboldta. Ukazał się zatem szereg publikacji, m. in. praca zbiorowa *Alexander von Humboldt — Werk und Weltgeltung* (München 1969). Na szczególną uwagę zasługują dalsze postępy zakrojonych na dużą skalę studiów monograficznych H. Becka, wspomnianego na wstępie z racji udziału w publikacjach z 1959 r. Spośród zorganizowanych imprez warto wymienić posiedzenie naukowe Fundacji Humboldta na uniwersytecie w Bonn w dniu 14 września 1969 r., traktujące o *pojęciu jedności przyrody w czasach Humboldta i obecnie*.

Nowe publikacje zjawily się też w innych krajach. Tak np. w piśmiennictwie francuskim, po ogłoszeniu (z licznymi błędami) listów Humboldta na łamach „Acta Geographica” w 1965 r., najnowszą cenną pozycję stanowi książka Ch. Mingueta *Alexandre de Humboldt, historien et geographe de l'Amérique Espagnole* (Paris 1969). W ZSRR Wszechzwiązkowe Towarzystwo Geograficzne wydało wybór tekstów Humboldta dotyczących jego podróży. Prace prowadzone w Polsce nad życiem i dorobkiem Humboldta wynikają zarówno stąd, że był on twórcą nowoczesnej geografii, jak również stąd, że był wielkim przyjacielem Polaków. W odczycie wygłoszonym w dniu 16 września 1969 r. w Berlinie prof. Bolesław Olszewicz poinformował grono współpracowników humboldtowskiej Komisji Niemieckiej Akademii Nauk o stanie swych badań w tej dziedzinie.

Józef Babicz

Czechosłowacja

MIĘDZYNARODOWE SPOTKANIE KOMENIOLOGÓW W PRZEROWIE*

W tradycyjnie gościnnym Przerowie odbyło się w dniach 1—4 lipca 1969 r. drugie Colloquium Comenianum¹, tym razem poświęcone filozoficznemu aspektowi bogatej twórczości Jana Amosa Komenskigo. Organizatorami były: Instytut Pedagogiczny J. A. Komenskigo Czechosłowackiej Akademii Nauk (z siedzibą w Pradze) oraz Muzeum im. J. A. Komenskigo w Przerowie. Oprócz licznych komeniologów czechosłowackich, w obradach wzięli udział uczeni z Holandii, Niemieckiej Republiki Federalnej, Polski i Włoch. Zasadniczy temat kolokwium był dostatecznie szeroki, aby umożliwić wszechstronne oświetlenie dotąd nie docenianych zagadnień, wiążących się z życiem i twórczością Komenskigo.

* Sprawozdanie, nadesłane z Pragi przez dr Martę Bečkovą z Instytutu Pedagogicznego J. A. Komenskigo Czechosłowackiej Akademii Nauk, przełożył Waldemar Voisé.

¹ Z obrad pierwszego międzynarodowego kolokwium poświęconego działalności J. A. Komenskigo, które odbyło się w Przerowie w dniach 26—28 marca 1968 r., zdał relację prof. W. Voisé w nrze 2/1968 „Kwartalnika”, ss. 521—522.